

Hvordan forberede unge til videre studier og livslang læring? Muligheter i nye læreplaner for videregående skole¹⁰⁷

Anita Wiklund Norli og Lene Kristin Liabø

Fredag 26. mars 2021 la den daværende regjeringen fram en gjennomføringsreform med vekt på livslang læring i norsk videregående skole. Guri Melby, som da var kunnskapsminister, foreslo kutt i obligatoriske fag. Hensikten skulle være å øke dybdelæringen og gjøre elevene mer forberedt på videre studier og yrkesopplæring, ble det sagt. Tradisjonelt obligatoriske emner som historie og religion og etikk ble foreslått fjernet til fordel for et nytt emne som mer direkte skulle ta opp temaene demokrati, likestilling og kritisk tenkning, med den hensikt å gi elevene bedre historisk og kulturell innsikt. Vi siterer Melby: – Det er ingen tvil om at elevene lærer mye i historie- og religionstimene, men vi må spørre oss hvilken rolle videregående opplæring skal ha og hva elevene trenger for sin videre utdanning (Utdanningsnytt 2021).

Lærere, forelesere og fagforeninger var kritiske og hevdet det motsatte: At en slik omorganisering heller ville hindre dybdelæring og redusere allmenndannelsen, tvert imot det som tillegges vekt i Kunnskapsløftet. Innvendingen var at elevene ville bli mindre studieforberedt. Melby ombestemte seg brått, og dagens regjering og kunnskapsminister Tonje Brenna har ikke vist noen intensjon om å fjerne disse fagene. Denne diskusjonen peker imidlertid på utfordringene i norsk utdanningspolitikk når det gjelder struktur og innhold i læreplanene for videregående skole.

¹⁰⁷ Artikkelen er en bearbeidet versjon av et paper presentert på konferansen 9th Nordic Conference on Adult Education and Learning, May 2022, Universitetet i Sørøst-Norge.

I denne artikkelen vil vi argumentere for at de omtalte fagene, kanskje mer enn noen andre, forbereder elevene for videre studier og livslang læring. Først vil vi presentere politiske og faglige argumenter for å gjøre livslang læring til et viktig tema i utdanningssystemet generelt. Deretter vil vi analysere kjerneelementene i disse to fagene, historie og religion og etikk, slik de blir presentert i den nylig innførte læreplanen LK20 (Udir. 2020). Både religion og etikk og historie er obligatoriske fag for alle elever på studieforbereende utdanningsprogram i videregående skole. For å avdekke muligheter og utfordringer knyttet til forberedelse for livslang læring vil, vi undersøke de definerte tverrfaglige satsingsområdene kombinert med kjerneelementene i disse to fagene i videregående skole.

Kritikerne av det norske skolesystemet hevder at skoleverket ikke forbereder ungdom godt nok verken for videre studier eller for arbeidslivet. Dette ble bekreftet av Lied-utvalget (NOU 2019:25). For å gjøre elever i stand til å møte dagens utfordringer og enda flere i framtida, har norske myndigheter fornyet læreplanene for alle fag på alle skoletrinn. Dette er i tråd med europeisk politikk; vi møter alle de samme utfordringene, og de virker uløselige for de fleste av oss. Utfordringene er knyttet til FNs 17 bærekraftsmål for sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Ifølge UNESCOs institutt for livslang læring er utdanning nøkkelen til å løse disse utfordringene (UNESCO 2022). EU-kommisjonen hevder det samme, og den norske regjeringen ser derfor til EUs og UNESCOs forståelse av ferdigheter som trengs for å møte disse utfordringene i framtida. På denne måten er norsk skolepolitikk i tråd med europeisk holdning til utfordringer og livslang læring.

I 2019 resulterte dette i en norsk skolereform for å møte de økende utfordringene, Kunnskapsløftet 2020, kort LK20 (Udir. 2020). Den dekker all grunnopplæring (grunnskole, videregående og voksenopplæring) og trer gradvis i kraft 2020-22. Alle aktuelle fag beholdes, men innholdet fornyes for å styrke og utvikle elevenes dybdelæring og forståelse. LK20 åpner for mange muligheter for valg av undervisningsformer og presenteres som mer elevsentrert enn tidligere læreplaner. Dette støttes av forskere (Andreassen og Tiller 2021: 16). Læreplanene har som mål å vektlegge menneskelige verdier og kritisk tenkning. I tillegg er det særlig fokus på praktiske og estetiske fag i tråd med ønsket om mer kreativitet i skolen og åpenhet for nye læringsstrategier (Karseth, Kvamme og Ottesen 2020).

Dette er på ingen måte nytt. Samfunnet har alltid påvirket utdanningssystemet ettersom det utvikler seg i tråd med samfunnets behov. Forskere er helt sikkert klar over denne gjensidige påvirkningen, og diskusjonen om hvilke talenter man bør fokusere på og dyrke for å få elevene til å lære for livet, startet allerede på 1990-tallet. (Fan og Popkewitz 2020, Delors 1996). Jacques Delors pekte på fire pilarer i det 21. århundres utdanning, nemlig å lære å lære, å lære å gjøre, å lære å være og å lære å leve sammen (Delors 1996).

Skolen plikter å tilrettelegge all praksis i tråd med verdiene i opplæringslovens formålsparagraf. Det legges vekt på formålet med opplæringen: «Utdanning og læretid skal i samarbeid og forståelse med elevens hjem åpne dører til verden og framtida og gi elever og lærlinger historisk og kulturell innsikt og forankring» (Opplæringsloven § 1-1). Opplæringsloven sier også at opplæringen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, som respekt for menneskeverdet og naturen, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritetsverdier som også kommer til uttrykk i ulike religioner og verdenssyn og er forankret i menneskerettigheter.

Livslang læring betyr all slags organisert læring gjennom hele livet. Begrepet omfatter formell utdanning samt annen organisert læring gjennom arbeid og andre aktiviteter. Ellen Boeren sier det slik i sin omfattende deltakelsesmodell for livslang læring: «deltakelse kan teoretiseres som et samspill mellom et individs sosiale og atferdsmessige egenskaper, tilgjengeligheten og strukturene til tilbydere av utdanning og opplæring, og rollen å støtte regjeringer» (Boeren 2019). Regjeringen introduserte begrepet *Læring for livet* i en kompetansereform i 2019 (Meld.st.14, 2019-2020). Reformen søker å påvirke arbeidslivet slik at ingen skal bli utdatert, men heller fortsette å lære nye ting og utdannes hele livet. Målet er å sette folk i stand til å stå lenge i arbeidslivet.

Vi må imidlertid gå lenger tilbake for å kunne skissere bakgrunnen for disse tankene og strategiene: Kunnskapsdepartementet lanserte Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR) første gang i 2011, tilpasset European Qualifications Framework (EQF). Rammeverket angir formelle kvalifikasjonskrav og krav til læringsutbytte på ulike nivåer i utdanningssystemet. Kompetanse defineres her som «å kunne anvende kunnskap og ferdigheter i ulike situasjoner ved å vise samarbeid, ansvar, evne til refleksjon og kritisk tenkning i studier og yrke» (NKR, 2014:17). Hvert nivå beskrives gjennom læringsutbytte

av kunnskap, ferdigheter og kompetanse generelt. Kunnskap defineres som forståelsen av teorier, fakta, konsepter, prinsipper og prosedyrer i en disiplin. Ferdigheter omfatter evnen til å anvende kunnskap til problemløsning. Det finnes ulike typer ferdigheter - kognitive, praktiske, kreative og kommunikative. Generell kompetanse betyr evnen til å bruke kunnskap og ferdigheter knyttet til ulike situasjoner i utdannings- og arbeidssammenheng på en selvstendig måte ved å vise ansvar, evne til samarbeid og evne til refleksjon og kritisk tenkning (NKR 2014).

Arbeidet med fornyelse av læreplanene i norsk skole startet i juni 2013 med at det ble nedsatt et utvalg som fikk i oppdrag å vurdere fagene i grunnopplæringen opp mot kravene til kompetanse i framtidens samfunns- og arbeidsliv. Utvalget ble ledet av professor Sten Ludvigsen, og det ble avsluttet i 2015. Den første delrapporten ble publisert i 2014 (NOU 2014: 7), og hovedrapporten i 2015 (NOU 2015: 8). Disse utredningene la grunnlaget for et forslag til Stortinget (Meld.St.28, 2016), om en fornyelse av Kunnskapsløftet fra 2006. Disse dokumentene kom dermed til å gi retningslinjer for norsk skolepolitikk i årene framover.

I denne sammenheng er livslang læring et viktig aspekt, slik det står i forslaget:

Et kunnskapsintensivt og spesialisert arbeidsliv, ny teknologi og betydningen av den enkeltes allmenndanning, gjør at alle elever trenger å utvikle solid fagkunnskap og ferdigheter i skolen. Kunnskapsområder er i stadig utvikling; omstilling og endringer preger arbeidslivet. Dette krever at fagene i skolen bygges på oppdatert kunnskap, og at elevene er forberedt på livslang læring, til å tenke i nye baner og anvende det de lærer i nye og ukjente sammenhenger. Norsk næringsliv og offentlige virksomheter krever høy kompetanse og stor innovasjonsevne i årene framover for å bevare og videreutvikle den norske velferdsmodellen (Meld.St.28, 2016: 13)

Det pågår for tida flere internasjonale prosjekter som vurderer kompetansen som er avgjørende for sosial- og arbeidslivet i framtida, og flere av disse spør om dagens utdanningspolitikk forbereder elevene godt på livet etter skolen. Disse prosjektene omtales ofte i forbindelse med 21st Century Skills og Key Competences. De de setter søkelys på sam-

menhengen mellom endringer i samfunn og arbeidsliv og aktualiserer spørsmålet: Hvilke kompetanser skal skolen utstyre elevene med?

UNESCO-instituttet for livslang læring (ILL) uttaler at det å forberede elevene på livslang læring er hovednøkkelen til å overvinne globale utfordringer og nå bærekraftsmålene definert av FN (SDG 2015). UNESCO gir spesiell oppmerksomhet til mål nr. 4: Kvalitet i utdanning. De har som mål å «sikre inkluderende og rettferdig kvalitetsutdanning og fremme livslange læringsmuligheter for alle» (UNESCO 2016). Fokusområdene er: Bygge kvalitetslæringssystemer, fremme ferdigheter for livet, arbeid og læring, og sikre at ingen sakker etter. Dette vil styrke medlemsstatenes kapasitet til å bygge effektive og inkluderende retningslinjer og systemer for livslang læring (UNESCO 2022).

Rådet for Den europeiske union ga en anbefaling av nøkkelkompetanser for livslang læring i mai 2018, og identifiserte åtte viktige nøkkelkompetanser: En sunn og bærekraftig livsstil, kvalifisering for arbeidslivet, aktivt medborgerskap og sosial inkludering. Rammeverket legger opp til en forståelse av kompetanse som trengs i framtida og presenterer måter å fremme kompetanseutvikling på - nemlig å støtte pedagogisk personale i innovative læringstilnærminger og vurderingsmetoder for videre å initiere og utvikle fag- og yrkesopplæring og modernisere høyere utdanning.

De reviderte nøkkelkompetansene er (European Commission 2019):

- Lese- og skrivekompetanse
- Flerspråklig kompetanse
- Matematikkompetanse og kompetanse innen realfag, teknologi og ingeniørfag
- Digital kompetanse
- Personlig, sosial og lærende kompetanse
- Statsborgerskapskompetanse
- Entreprenørskapskompetanse
- Kulturell bevissthet og uttrykkskompetanse

Vestfold og Telemark fylkeskommune har vedtatt denne strategien, og fylkets strategiplan for videregående opplæring i 2021–2025 har den slående tittelen *Helsefremmende opp-*

læring. Sitat fra forordet: «Grunnopplæringen er en viktig del av en livslang dannelsingsprosess som har enkeltmenneskets frihet, selvstendighet, ansvarlighet og medmenneskelighet som mål.» Og videre under avsnittet om grunnleggende ferdigheter: Det er viktig å «trene elever i å reflektere over egen læring, inkludert hvordan mestring av ferdighetene bidrar til å nå kompetansemål i fag og til livslang læring» (Vestfold og Telemark fylkeskommune 2021-2025).

Kunnskapsløftet 2020

De nye læreplanene i Kunnskapsløftet 2020 er laget for å møte alle de nevnte kravene og forventningene. Arbeidet med planene startet høsten 2017, og Kunnskapsdepartementet fastsatte kjerneelementene i juni 2018. Kjerneelementene utgjør essensen i hvert fag, for eksempel kunnskapsområder, metoder, begreper, tenkemåter og uttrykksformer. De fullstendige læreplanene ble godkjent av Kunnskapsdepartementet og lansert i november 2019. Dette var en konsekvens av konklusjonene fra ovennevnte Ludvigsen-utvalget og det senere Lied-utvalget. Innholdet i alle fag i grunnskolen og allmennfagene i videregående opplæring ble erstattet med nytt innhold som var ment å være mer relevant og med en tydeligere sammenheng mellom fagene (NOU 2014:7). Det aktualiserte behovet for et nytt, bredere kompetansebegrep for tydeligere å anerkjenne og møte sosiale, emosjonelle, kognitive og praktiske aspekter ved elevenes læring, kritiske tenkning, problemløsning, kommunikasjon og samarbeid. Dette er kjernekompetanser som vil bli enda viktigere i framtida. (NOU 2019: 25).

Å lære å lære er en vesentlig ferdighet i den nye læreplanen (Udir 2020). Det listes opp flere kriterier. Elevene skal ta aktivt del i egen læring. Læringsstrategier og refleksjon over egen læring inngår derfor i vurderingskriteriene i alle de nye læreplanene. Elever som formulerer spørsmål, søker svar og uttrykker forståelse på ulike måter, vil etter hvert kunne ta en aktiv rolle i egen læring og utvikling. Kritisk tenkning, kildekritikk og digital dømmekraft blir mer vektlagt.

La oss se nærmere på detaljene i læreplanene. Det tverrfaglige i den overordnede delen er ment å samhandle med de spesifikke læreplanene for enkeltfagene. Vårt fokus er, som nevnt ovenfor, på historie-faget og religion og etikk-faget. Som vi har påpekt er det et po-

engtert prinsipp i den overordnede delen å lære elevene hvordan de skal lære (Udir 2020a). Skolen skal bidra til at elevene reflekterer over egne læringsprosesser på en selvstendig måte. Når elevene forstår sine egne læringsprosesser og sin faglige utvikling, vil det bidra til selvstendighet og gi mestringsfølelse. Utdanning er ment å styrke elevenes motivasjon og læringsstrategier, og legge grunnlaget for læring gjennom hele livet. Elever som lærer å formulere spørsmål, søke svar og uttrykke forståelse på ulike måter, vil etter hvert kunne ta aktivt del i egen læring og utvikling. Til tross for egeninnsats vil noen møte utfordringer i læringen. Årsakene er ofte mange og sammensatte. Det vil alltid være spenninger mellom ulike interesser og synspunkter. Ambisjonen om å utvikle evnen til livslang læring for alle elever krever derfor en bred tilnærming fra skoleverket.

Tverrfaglighet

Tverrfaglighet i de nye læreplanene er knyttet til tre satsingsområder: Demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling. Disse tverrfaglige temaene er ment å gjøre elevene i stand til å forstå sammenhengen mellom handlinger og valg og gjøre dem ansvarlige, utforskende og innovative. Disse tre tverrfaglige temaene tar utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer som krever engasjement og innsats fra enkeltpersoner og samfunnet, lokalt, nasjonalt og globalt (Udir. 2020a).

I barne- og ungdomsårene er utviklingen av et positivt selvbilde og en trygg identitet særlig avgjørende for livslang læring. Aktuelle områder innenfor temaet folkehelse og livsmestring er levevaner, seksualitet og kjønn, rus, mediebruk, forbruk og privatøkonomi (Udir 2020a). Alle disse temaene innlemmes i faget religion og etikk og skal gi elever kompetanse som fremmer god psykisk og fysisk helse og legge grunnlaget for å ta ansvarlige livsvalg.

Kompetanse knyttet til demokrati og medborgerskap skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og regler og sette dem i stand til å delta i demokratiske prosesser. Opplæringens mål er å gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet (Udir 2020a). Dette gjelder emner som blir grundig belyst i historiefaget. Elevene skal forstå sammenhengen mellom individets rettigheter og plikter. De skal øve på å tenke kri-

tisk og lære hvorfor demokratiet ikke kan tas for gitt, og at det må utvikles og vedlikeholdes. Dette er læring for livet.

Bærekraftig utvikling er basert på en forståelse av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Temaet dekker problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og ressursfordeling, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning. Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for elevenes forståelse av grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres (Udir 2020a). Disse utfordringene tas opp i undervisningen i både historie og i religion og etikk.

Det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring kan knyttes til læreplanmålet i historie: å gi elevene forståelse for at de er historieskapte og historieskapende. Dette skal hjelpe elevene til å forstå, påvirke og mestre eget liv, noe som er viktig for utviklingen av en trygg identitet. Innsikt i hvordan mennesker har vært med på å skape historie, gir elevene forståelse for at de også kan være med på å forme sin nåtid og framtid. En slik forståelse kan være med på å gi livet mening og initiere gode verdivalg. Dette er grunnleggende for å utvikle respekt for andre og for å ta ansvarlige livsvalg.

Det tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap handler om å gi elevene forståelse for demokratiets opphav og utvikling. Historiefaget gir dem også en forståelse av hva som gjør demokratier levedyktige og er dermed med på å gjøre elevene bevisst på mulighetene for å være aktive samfunnsborgere. Elevene skal videreutvikle evnen til å ta andres perspektiv gjennom kunnskap om religioner og livssyn. Ved å invitere elevene til å diskutere utfordringer knyttet til ytrings- og kommunikasjonsfrihet i et mangfoldig samfunn, bidrar fagene til demokrati og medborgerskap. Ved å delta i etisk refleksjon lærer elevene å problematisere makt og utenforskap. I religion og etikk skal elevene reflektere over spørsmål om egen identitet og hva som er et godt liv. De vil også lære å reflektere over verdien av gjensidig forståelse og viktigheten av å sette sine egne grenser. Arbeid med etiske og eksistensielle problemstillinger hjelper elevene med å håndtere utfordrende problemstillinger i eget liv.

Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling handler om å gi elevene forståelse for samspillet mellom menneske og natur. Historien viser hvordan mennesket har forholdt seg

til naturen, forvaltet og brukt ressurser. Historiefaget belyser også hvordan menneskelig aktivitet har endret livsvilkårene på jorden. Historiebevissthet gir elevene forståelse for at konsekvensene av egne valg blir andres historie. Dermed kan de også bli bevisst sine egne muligheter til å bidra til et mer bærekraftig samfunn. I religion og etikk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elever utforsker eksistensielle problemstillinger og deltar i etisk refleksjon over naturen og menneskets plass i den. Dette inkluderer temaer som menneskehetens framtid og ressursbruk og perspektivene religioner og livssyn har på dette.

De spesifikke læreplanene for historie og religion og etikk

Vi blir ofte møtt av misforståelsen om at disse fagene først og fremst er fokusert på kunnskap om en rekke fakta, hendelser, navn og datoer. De nye læreplanene målbærer derimot en helt annen forståelse. Begge emnene relaterer seg til de tverrfaglige temaene presentert ovenfor. Vi finner at i læreplanene for både historie og religion og etikk kommer kjerneelementer, tverrfaglige emner og grunnleggende ferdigheter som implementerer intensjonene om livslang læring og nøkkelkompetanser klart til uttrykk. Fredrik W. Thue sier det slik: «En elevsentrert vektlegging av historisk metode og bevissthet har delvis erstattet en tradisjonell definisjon av historie som en kronologisk sekvens av betydningsfulle hendelser og prosesser i fortida» (Thue 2019:168). Kjerneelementene uttrykker dette tydelig ved å vektlegge historisk bevissthet, kildekritikk og empati. Like viktig som å ha kunnskap om fakta, som historiske hendelser, er forståelsen av læring både som en måte å tilegne seg kunnskap på og en måte å forstå seg selv og andre på. Undersøkende arbeid og kritisk lesing av kilder vil styrke elevenes leseferdigheter og forberede dem for videre studier (Udir 2020b og Udir 2020c).

Som poengtert i læreplanen er historiekunnskap sentralt for kulturell og sosial forståelse, dannelse og identitetsutvikling. Strukturer, verdier og holdninger i nåtida har røtter i fortida. Faget skal bidra til å gjøre elevene til aktive samfunnsborgere som kan ta stilling til og se aktuelle utfordringer i en historisk sammenheng. En erkjennelse av at verden en gang var et annerledes samfunn, og forståelsen av at både fortid og framtid derfor kan være annerledes enn nåtida, er viktige forutsetninger. Gjennom faget skal elevene utvikle

evnen til å tenke kritisk og forstå hvordan kunnskap skapes og hvordan fortida kan brukes og misbrukes. Dette forbereder elevene på livslang deltakelse i samfunns- og arbeidsliv. Karsten Korbøl har pekt på 10 raske argumenter for å vise at historie er studieforbereende (Korbøl 2021). Disse 10 argumentene forklarer også hvorfor kunnskap om historie forbereder elevene for livslang læring:

- Historie demmer opp mot falske nyheter og manipulasjon.
- Historie bidrar til å forstå ulike perspektiver.
- Historie hjelper oss til å forstå at andre ser verden annerledes enn oss.
- Historie bidrar til å forstå at mennesker er hele mennesker med gode og dårlige sider.
- Historie kan demme opp mot polarisering.
- Historie bidrar til å forstå at demokrati ikke er naturlig, men et system som er kjempet fram gradvis over generasjoner.
- Historie hjelper oss til å forstå at demokratiet er sårbart når vi ikke er villige til å forstå hverandre.
- Historie bidrar til å forstå at vi ikke nødvendigvis lever i «den beste av alle tider».
- Historie hjelper oss å forstå at verden kan forandre seg.
- Historie får oss til å erkjenne at mennesker før oss tok valg som ble vår nåtid og framtidens fortid.

Historie er altså et fag som handler om fortida, men for framtida. Historien i skolen utgjør vårt felles minne, men vår horisont i tid omfatter både fortid, nåtid og forestillinger om framtida. Det hjelper oss å forstå at livene og valgene til mennesker i fortida utformet det som skulle bli vår virkelighet. På denne måten bidrar historiefaget til en forståelse av vårt eget sted i tid. Dette gjelder ikke bare de som er unge historiestudenter, men bygger et grunnlag for livslang læring. Elevene vil bli klar over kunnskapens ufullstendighet og begrensninger. Dette forbereder dem ikke bare for videre studier, men også for livslang læring.

Historie er ment å gi elevene innsikt i norsk og samisk historie og kulturarv og gi forståelse for mangfold. Faget vekker også elevenes forståelse for hvordan mennesker har påvirket natur og klima, organisert samfunn og skapt og løst konflikter. Gjennom Historiefaget skal elevene nå en forståelse av demokratiske verdier og menneskerettigheter, likestilling og etisk bevissthet. Utforskende arbeid med historie skal få elevene til å utvikle kildekritisk kompetanse.

Elevene skal bli aktive samfunnsborgere som kan orientere seg, ta stilling og se aktuelle utfordringer i en historisk sammenheng. Det er viktig at dagens verdensproblemer blir en del av læreplanen. Medietilsynet hadde en undersøkelse i 2018, som viste at 48 prosent av ungdommene leser nyheter via sosiale medier daglig. 15 prosent ser daglig nyheter på TV, 14 prosent leser nyheter i nettaviser, mens bare fem prosent leser aviser daglig (Campo, 2018). Dette tatt i betraktning, kombinert med at sammenhenger i historien ikke alltid er åpenbare for ungdom, viser at det er av stor betydning å bringe disse spørsmålene inn i historieklasserommene. Her kan man ta opp spørsmål om hvilken funksjon fortida kan ha og hvor relevant den er for elevenes liv. Et eksempel her er bruken av eksistensiell historie. Den ivaretar det universelle menneskelige behovet for å huske for å oppleve forankring eller orientering i en større sammenheng. Elevene ønsker å bli oppfattet som subjekter, ikke objekter. Dette underbygger tanken om at vi ønsker å tilegne oss informasjon som virker meningsfull og relevant for oss personlig, og at vi skal se relevansen for våre egne liv (Lingås 2019, Bøe 2006, Skaftun og Michelsen 2017). I det postmoderne samfunnet overføres muligheten til å ta valg til den enkelte borger. Derfor er det viktig at skolen er med på å danne og myndiggjøre elevene. I denne sammenhengen kan dannelse forstås som utvikling av identitet og personlighet. Myndiggjøring betyr derimot å overføre ansvar og autonomi til individet selv, fra å bli fortalt hva man skal gjøre til å ta egne selvstendige valg (Danielsen, 2017, s. 66).

Læreplanen foreslår også at elevene skal se hendelser i fortida fra ulike perspektiver og utvikle en forståelse av folks utfordringer og handlinger i fortida. Videre legger læreplanen opp til at elevene skal ha en utforskende og nysgjerrig tilnærming til historie, samtidig som de vil utvikle kildekritisk bevissthet. Elevene skal kunne reflektere over og vurdere hvordan kunnskap om fortida har blitt til. Kildekritisk bevissthet handler om å

kunne fastslå hvordan historisk materiale kan brukes og misbrukes, og i hvilken grad det kan belyse historiske hendelser. Historisk innlevelse, kontekster og perspektiver vil være viktig for livslang læring for å vurdere sammenhenger mellom handlinger, hendelser og fenomener i fortida og forstå at ulike synspunkter påvirker hvordan fortida tolkes og presenteres. Elevene skal kunne vurdere mulige årsak- og virkningsforhold i fortida og forstå hvorfor systemer og fenomener endrer seg over tid eller er stabile.

Ser vi på læreplanen for religion og etikk, finner vi en styrket vekt på utforskning, etisk refleksjon og å kunne ta andres perspektiv. Dette er implisitt i kjerneelementene:

- kunnskap om religioner
- utforske religioner og livssyn med ulike metoder
- utforske eksistensielle spørsmål og svar
- kunne ta andres perspektiv
- etisk refleksjon

Vi finner at respektfull holdning og ferdigheter som håndtering av mangfold og å ta andres perspektiv er fokusområder i kjerneelementene. Videre belyses etiske refleksjoner i de tverrfaglige temaene. I læreplanen (Udir 2020c) er religion og etikk et nøkkelfag for å forstå oss selv, andre og verden rundt oss. Gjennom arbeid med et bredt spekter av religioner og livssyn skal elevene utvikle kunnskap, ferdigheter og holdninger som gjør dem i stand til å mestre mangfold i sosial sammenheng og i arbeidshverdagen. Faget inviterer til undring og motiverer til å utforske filosofiske spørsmål. Gjennom etisk refleksjon gir faget rammer for å undersøke og avklare hva som er godt og riktig for den enkelte og samfunnet i dag og i framtida. På denne måten fremmer faget danning og bidrar til å sette elevene i stand til å mestre livet, være ansvarlige samfunnsborgere og bidra til et bærekraftig samfunn.

Alle fag skal bidra til å realisere verdigrunnet for opplæringen. Religion og etikk skal gi elevene kunnskap om religioner, livssyn og etikk og dermed bidra til forståelse av kulturelt mangfold og identitet. Dette er viktig for å identifisere og adressere dilemmaer som oppstår når de skal håndtere hverdagslige utfordringer. Elementene i faget gir et grunn-

lag for at elevene kan reflektere over hvordan vi lever sammen med våre ulike verdier, holdninger og tro. Faget skal hjelpe dem til å utvikle forståelse for menneskerettigheter ved å reflektere over grunnleggende verdier som menneskeverd og respekt for naturen. Emnet bidrar også til å utdype demokratiforståelse ved å gi kunnskap om religion og livssyn i et majoritets-, minoritets- og urfolksperspektiv. Emnet skal gi elevene øvelse i etisk refleksjon og bidra til å utvikle deres dømmekraft.

I fagets kompetansemål kan vi se en endring fra faktakunnskap om de store verdensreligionene og filosofihistorien til bredere og åpnere kompetansemål. Lærere og elever kan i større grad reflektere over hovedtrekkene i religionene. Det blir viktigere å reflektere over etiske og eksistensielle spørsmål, over sammenhengen mellom religion, livssyn og politikk, og over medienes rolle og det mangfoldige og flerkulturelle samfunnet vi lever i. Filosofiske samtaler om hva det vil si å være menneske innebærer å utforske vår rolle i verden, vårt forhold til natur og teknologi og hvordan vi kan samhandle med hverandre. Som vi ser, er holdningsdannelse en viktig del av læreplanen, og også for livslang læring. Dette gjelder respekt for mangfold og evne til å ta andres perspektiv. Utfordringen for lærere vil være å implementere holdningsdannelse i arbeidet med fagets kjerneelementer, tverrfaglige temaer, grunnleggende ferdigheter og kompetansemål.

For å bli gjort klar for livslang læring, må elevene nødvendigvis mestre definerte grunnleggende ferdigheter: å kunne lese og skrive og ha muntlige og digitale ferdigheter. Sammenhengen med å lære historie og religion og etikk er åpenbar. Muntlige ferdigheter i historiefaget defineres som å kunne presentere et faglig tema presist og selvstendig og bruke faglige begreper i egen argumentasjon. Det innebærer også å lytte til, vurdere og svare på andres innspill i profesjonelle samtaler. Det innebærer å kunne reflektere over meningsinnholdet i tekster, bilder og filmer, ta ulike perspektiver og kunne redegjøre for og sammenligne synspunkter i historisk materiale og litteratur. Gjennom grunnleggende ferdigheter som muntlighet, å kunne lese, skrive, regne og vise digitale ferdigheter, skal elevene lære faget religion og etikk og hva som inngår i livslang læring. Muntlige ferdigheter innebærer dialog om grunnleggende verdier og eksistensielle spørsmål. Videre innebærer det å håndtere uenigheter om religiøse, livssynsmessige og verdimeslige spørsmål på en måte som ivaretar den enkeltes integritet.

Skriveferdigheter i fagene handler om å kunne redegjøre for og diskutere faglige emner tilpasset ulike oppgaver innenfor historie, religion, livssyn og etikk. Videre innebærer det å kunne problematisere faglige begreper og temaer, og å kunne bygge opp en helhetlig etisk argumentasjon. Å kunne skrive innebærer også å kunne bruke kilder på en kritisk og etterprøvbar måte. Leseferdigheter i fagene handler om å kunne reflektere over utvalgte historiske og religiøse tekster og prøve å forstå for eksempel hvordan ulike måter å tolke slike tekster på henger sammen med religionens indre mangfold. Det innebærer også å kunne vurdere kilder med tanke på relevans, formål og avsender- og mottakerperspektiv. Videre innebærer det å vise utholdenhet i å lese lengre fagtekster, og forstå bruken av fagbegreper i disse (Udir 2020c). Det betyr å kunne orientere seg i et tekstmangfold. Digitale ferdigheter er viktige for å finne og reflektere over hvordan digitale arenaer brukes til informasjon og påvirkning innen historie, religion og livssyn. Det innebærer også å finne, tolke og vurdere ulike kilder i arbeidet med fagstoff om historie, religion, filosofi og etikk. Videre innebærer det å ha kunnskap om og forståelse for etiske aspekter ved digital kommunikasjon. Alt dette er avgjørende for livslang læring.

Vi kan spørre hva som er forskjellig fra tidligere læreplaner, og i hvilken grad elevene blir satt i bedre stand til å lære gjennom livet. Vi vil hevde at fagene er gjort mer aktuelle, og det er en tydeligere sammenheng mellom samfunnsfagene i skolen. Elevene skal også få en større faglig forståelse gjennom økt vektlegging av metodikk. Historie har alltid vært viktig for å se individets plass i tid. Den nye læreplanen opprettholder mange av disse aspektene, og den legger enda sterkere enn før til rette for at elevene skal utvikle historisk bevissthet. Ved å jobbe utforskende med historie vil de opparbeide en kildekritisk kompetanse og kunne se ulike perspektiver og sammenhenger i faget.

I den nye læreplanen for religion og etikk ser vi hvordan framtidens kompetanser og de tverrfaglige temaene konkretiseres i grunnleggende ferdighet og kompetansemål. Dette for å forberede elevene til videre utdanning og livslang læring. I den gamle læreplanen var det mer fokus på faginnhold og faktakunnskap med utgangspunkt i de store verdensreligionene. Det var også fokus på filosofihistorien. Kompetansemålene var mer detaljerte, noe som også gjorde undervisningen mer enhetlig, noe som sørget for at alle lærte det samme. Men verden er i endring, det gjelder også for religioner og livssyn og oppfatninger

om hva som er rett og galt. Normer må diskuteres og debatteres, og opplevelsen av hva som er fakta varierer. I diskusjonen om fagfornyelse kan mange elever oppleve religionen sin som fremmed i møte med det som presenteres som korrekte fakta i klasserommet. Dette er nå tonet ned til fordel for mer generelle og åpne kompetansemål.

I den nye læreplanen ser vi en større vekt på refleksjon over «Hvem er jeg?», «Hvordan skal vi leve sammen?» og «Hva slags forhold har vi til naturen?» På denne måten muliggjøres dybdelæring der man reflekterer over de store spørsmålene i livet. Den nye læreplanen innebærer holdningsdannelse der elevene skal bli bevisste på utfordringene vi står overfor og lære hvordan vi i fellesskap kan løse dem, både nasjonalt og globalt. Når kompetansemålene er så åpne, kreves det en tillit til at læreren vet hva de sentrale fokusområdene i faget skal være. Denne tilliten er tydeligere til stede i den nye læreplanen enn i den forrige, og blir viktig for forberedelse til livslang læring.

Konklusjoner

Framtidas kompetanser, som spesifisert i LK20, er de samme som vi møter i offentlige dokumenter i EU og UNESCO. Ved å lære å lære, utforske, kommunisere og samarbeide, tenke kritisk og etisk og være kreative, skal unge mennesker gjøres i stand til å mestre videreutdanning og arbeidsliv.

Vi har vist at mulighetene for å forberede elevene på videre studier og i størst mulig grad også sette dem i stand til å fortsette å lære og utvikle seg gjennom livet, er eksplisitt inkludert i de nye norske læreplanene for videregående skole. Læreplanene har et meget sterkt fokus på å skape trygghet og bevissthet rundt egen identitet og verdier. Historie og religion og etikk kan i stor grad bidra til å danne dette grunnlaget for livslang læring ved å hjelpe elevene til å utvikle sine kritiske evner, ta ulike perspektiver og ta stilling til rett og galt, og dermed få forståelse for at andre kan ha et annet syn på verden enn man selv har.

Med tanke på at elevene skal bli framtidens problemløsere, er kompetansemålene i fagene endret. Fagene historie og religion og etikk er blitt mindre detaljerte når det gjelder hva elevene konkret skal lære. Det er en dreining bort fra faktakunnskap til mer åpne og generelle kompetansemål. Det vil derfor være mer opp til lærere og elever å identifisere sentrale trekk ved for eksempel religioner. Utfordringene ligger derfor hos læreren og er

knyttet til valg av metodikk og didaktikk. Gjennom de nye læreplanene stilles det høye krav til lærernes kompetanse i disiplinfagene. Forskjellen fra tidligere læreplaner og retningslinjer ligger i at den framtidige læreren vil ha større valgfrihet med hensyn til hvordan man bygger opp undervisningen etter en bestemt læreplan og setter søkelys på ulike temaer. Det forventes og kreves at læreren har solid kunnskap og kompetanse i fagenes kjernesammenheng.

Vi lever i en verden der konflikter og økonomiske utfordringer påvirker samfunnet på lokalt, nasjonalt og globalt nivå. Dette framhever viktigheten av å vektlegge historieundervisningen; det er gjennom dette faget elevene skal få kunnskap om de mange utfordringene som verden har møtt tidligere. Det må legges vekt på historie som et sentralt fag. Elevene skal kunne forstå seg selv og samfunnet de er en del av. Studier i historie, samfunnsvitenskap, religion og etikk kan bidra til å fremme denne bevisstheten.

Målet er mer dybdelæring, utforskning og etisk refleksjon. I Religion og etikk fokuseres det på hva det vil si å være menneske og vår søken etter svar – både religiøse og ikke-religiøse. Det handler om vår plass i verden og vårt forhold til naturen og hverandre. Elevene skal utvikle gode holdninger gjennom filosofisk og etisk refleksjon rundt sin egen identitet. Ved å ta andres perspektiv, både fra flertallets og minoriteters og urfolks synspunkt, vil de få en forståelse for det rike mangfoldet. Slik vil man ikke lenger være opptatt av svar på faktaspørsmål, men heller ulike svar på hva som er bra og riktig i en bærekraftig verden der vi alle har samme rett til å leve gode liv.

Litteratur

Andreassen, S. E. & Tiller, T. (2021). *Rom for magisk læring? En analyse av læreplanen LK20*. Universitetsforlaget.

Boeren, E. Understanding Sustainable Development Goal (SDG) 4 on “quality education” from micro, meso and macro perspectives. *Int Rev Educ* 65, 277–294 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11159-019-09772-7>

Bøe, J. B. (2006). *Å lese fortiden*. Høyskoleforlaget.

- Campo, C. (2018, mai 4). *Halvparten av barn og ungdom leser nyheter gjennom sosiale medier*. www.dn.no. <https://www.dn.no/medier/medietilsynet/digitalisering/sosiale-medier/halvparten-av-barn-og-ungdom-leser-nyheter-gjennom-sosiale-medier/2-1-329983>
- European Commission (2019): Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, *Key competences for lifelong learning*, Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2766/291008>
- Danielsen, A. G. (2017). *Eleven og skolens læringsmiljø*. Bergen: Gyldendal akademisk.
- Fan, G. og Popkewitz, T. (2020): Introduction: Handbook of Education Policy Studies. Values Governance Globalization and Methodology, Volume 1.
- Forskningsnotat, uis.no (2020). Hentet 13.4. fra: Elevsentrert undervisning | Universitetet i Stavanger (uis.no)
- Karseth, Kvamme og Ottesen (2020): Fagfornyelsens læreplanverk: Politiske intensjoner, arbeidsprosesser og innhold, Evaluering av fagfornyelsen: Intensjoner, prosesser og praksiser (EVA2020) Rapport nr. 1, Det Utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo (<https://www.uv.uio.no/forskning/prosjekter/fagfornyelsen-evaluering/>)
- Korbøl, Karsten (2021) Historiefaget som både studie- og livsforberedende <https://historiedidaktikk.blogspot.com/2021/04/historiefaget-som-bade-studie-og.html>
- Kunnskapsløftet 2006
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/ufd/prm/2005/0081/ddd/pdfv/256458-kunnskap_bokmaal_low.pdf
- Lingås, L. G. (2019). *Etikk for pedagoger*. Gyldendal Akademisk.
- Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Meld. St. 14 (2019–2020) *Kompetansereformen – Lære hele livet*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-14-20192020/id2698284/>
- NOKUT: Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring /The Norwegian qualifications framework for lifelong learning (2011) engelsk versjon
https://www.nokut.no/siteassets/nkr/20140606_norwegian_qualifications_framework.pdf
- NOU 2014:7 Elevenes læring i fremtidens skole — Et kunnskapsgrunnlag <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/>

- NOU 2015:8 Fremtidens skole — Fornyelse av fag og kompetanser <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/>
- NOU 2019: 25 Med rett til å mestre — Struktur og innhold i videregående opplæring <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-25/id2682947/>
- Skaftun, A., & Michelsen, P. A. (2017). Litteraturredaktikk. Cappelen Damm akademisk
- Strategiplan for videregående opplæring i Vestfold og Telemark 2021–2025 <https://www.vtfk.no/globalassets/vtfk/dokumenter/frivillighet/planer-og-strategier/helsefremmende-opplaring.-strategiplan-for-videregaende-opplaring-i-vestfold-og-telemark-20212025.pdf>
- The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF) (2008) http://re-launch.ecompetences.eu/wp-content/uploads/2013/11/EQF_broch_2008_en.pdf
- Thue, F. W. (2019) Den historiske allmenndannelse. Historiefaget i høyere/videregående skole, 1869-2029 i HT Bind 98, nr. 2-2019
- UNESCO. (1996) Delors, Jacques: Report of the International Commission on Education for the Twenty First Century. Retrived April 18, 2022 from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>
- UNESCO. (2016). Unpacking sustainable development goal 4 education 2030 guide. Retrieved April 16, 2022 from, <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002463/246300E.pdf>
- UNESCO. (2018) Rieckman, Marco: Learning to transform the world: key competencies in education for sustainable development In *Issues and trends in education for sustainable development*, p. 39-59
- UNESCO. (2022). Lifelong learning opportunities for all: medium-term strategy 2022–2029 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380778>
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development (SDG 2015): <https://sdgs.un.org/goals>
- Utdanningsdirektoratet. (2020a). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

Utdanningsdirektoratet. (2020b). *Læreplan i historie – fellesfag i studieforbere-
denningsprogram (HIS01-03)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskaps-
løftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/his01-03?lang=nob>

Utdanningsdirektoratet. (2020c). *Læreplan i religion og etikk – fellesfag i studieforbere-
dende utdanningsprogram (REL01-02)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for
Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/rel01-02>

Utdanningsdirektoratet: Hvorfor nye læreplaner? <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/stotte/hvorfor-nye-lareplaner/>

Utdanningsnytt (2021): <https://www.utdanningsnytt.no/fellesfag-fullforingsreformen-gurimelby/langer-ut-mot-planene-om-a-kutte-i-fellesfagene/280633>